

Cooper, Robert, 2021. *The Ambassadors. Thinking about Diplomacy from Richelieu to Modern Times*. London: Weidenfeldt & Nicolson.

Anmälan av Anders Lidén

Politiska ställningstaganden bygger oftast på känslor och mindre på förnuft. Känslor kan vara svåra att definiera och de är många gånger flyktiga. De är därför knepiga att vetenskapligt analysera. De kan beskrivas som något ogripbart (intangibile). I diplomatin är det just det ogripbara som ofta avgör skillnaden mellan framgång och misslyckande. De skickligaste diplomaterna arbetar så väl med känslor som förnuft. Det påpekar Robert Cooper i sin innehållsrika, *The Ambassadors. Thinking about Diplomacy from Richelieu to Modern Times*. Cooper nämner tillit eller förtroende, men även hopp och fruktan som exempel på det ogripbara. För Cooper är fantasi och empati till och med viktigare än klarhet och precision i diplomatin. Diplomati är en konst och inte en vetenskap, slår han fast.

Cooper har skrivit en gedigen lärobok i diplomati såväl som i historia. Hans fokus är främst Europa. Cooper porträtterar en rad statsmän vars diplomati han beundrar. Med början hos Machiavelli och Richelieu visar han hur den politiska och diplomatiska ordningen i Europa växer fram. Han beskriver ingående hur andra världskriget följts av nya strukturer i Europa som skapar en längre tid av stabilitet. I detta arbete var tyska och franska diplomatiska insatser särskilt betydelsefulla, men även USA spelade en avgörande roll. Det finns mycket för en nutida diplomat att lära i texten – både av det som varit framgångsrikt och det mindre lyckade.

Jag minns Robert Cooper från Bryssel. Under ett tiotal år var han den utrikespolitiska tänkaren i EU:s rådssekretariat. Med sin bakgrund i brittisk diplomati lär han också ha haft inflytande på Tony Blair. För Cooper är det kreativa individer som skapar historia. Han gör en kronologisk genomgång av sina diplomatiska favoriter fram till och med Henry Kissinger. Cooper erkänner Otto von Bismarck som en av de skickligaste i diplomatin. Men eftersom han inte tycker om Bismarck och hans brist på förståelse för diplomatins behov av legitimitet, platsar han inte bland favoriterna. Betydelsen av att skapa legitimitet och det som brett kan accepteras är ett återkommande tema i boken.

Det är favoriternas insatser han följer. I det flesta fall är det politiker som också arbetat med diplomati som Cooper ser upp till. De hade, enligt

Cooper, fördelen att inte vara fast i byråkratisk struktur och hade lättare att visa kreativitet och att tänka utanför de traditionella linjerna. Detta var svårare för yrkesdiplomater som var knutna till utrikesdepartement, vilka oftast var mindre förändringsbenägna och inriktade på att bevara och vårda institutionaliserade sätt att tänka.

Ett av undantagen är den amerikanske karriärdiplomaten George Kennan i början av det kalla kriget. Han blev känd för sitt långa telegram från Moskva, som lästes av president Harry Truman och kom att inspirera USA:s politik gentemot Sovjetunionen att innesluta den kommunistiska supermakten och motverka dess fortsatta expansion. Telegrammet kom i rätt tid och blev därför läst. Kennan brukade annars just skriva alldeles för långt och med alltför litterära ambitioner. Många av hans tankeväckande inlägg blev därför aldrig lästa, noterar Cooper. Kennan framstår i boken tillsammans med en annan amerikan, Chip Bohlen, som en diplomat som förstod ryssarna, hur de tänkte, vad de ville, vad de trodde, vad de fruktade och hur de skulle reagera. Just sådan kunskap är, enligt Cooper, vad som kännetecknar en skicklig diplomat.

Talleyrand är den främste i den långa raden av diplomater som Cooper beundrar. Han var en självständig tänkare som flera gånger gick bakom ryggen på sin chef – Napoleon Bonaparte. Talleyrand såg till skillnad från Napoleon inte ett värde i erövringar utan i en ordning som uppfattades som legitim, och att handel var viktigare än att dominera. Hans tänkande var långsiktigt. Det var också Talleyrand som lyckades återupprätta Frankrikes ställning efter Napoleonkrigens katastrofala nederlag. I den efterföljande Wienkongressen var han en stjärna som medverkade till att skapa ett relativt stabilt Europa för lång tid framåt. Fredsförhandlingarna efter första världskriget ett sekel senare hade inget lärt. Freden där bäddade i stället för nästa världskrig bara två decennier därpå.

Henry Kissinger var både en teoretiker och en praktiker i fråga om diplomati. Kissinger medlade i Mellanöstern, men han var knappast neutral som medlare. Cooper konstaterar att neutralitet kan vara bra för en medlare men att makt är bättre. I förhandlingarna om Vietnam fick Kissinger göra nya erfarenheter. Med sitt stormaktsperspektiv underskattade han Nordvietnams självständighet. Han insåg också, enligt Cooper, att i strid med en gerilla vinner gerillan om den undgår att förlora, medan den reguljära armén förlorar om den inte vinner. De reguljära styrkorna vill trötta ut motståndaren fysiskt medan gerillans mål är motsidans psykologiska utmattning.

Enligt Cooper använde Kissinger gärna en sidokanal i sina förhandlingar och förbigick den diplomatiska byråkratin eftersom den är alltför rädd att göra fel. Cooper håller med om att så är fallet, men pekar också på att om man helt undviker att förlita sig på dess expertis är det lätt att själv göra fel. Cooper ger exempel på hur detta också drabbade Kissinger.

Författaren beskriver hur Kissinger i diplomatin använde kunskaper från sin doktorsavhandling om Napoleontiden och Wienkongressen. Kissinger såg en accepterad maktbalans mellan stormakter som ett ideal. Men han fann också att det tidvis fanns makter som utmanade den bestående ordningen. De följde inte alltid etablerade spelregler. Neville Chamberlain blev lurad i München 1938 av Hitler för att han inte insåg det. En ordning som av de viktigaste makterna uppfattades som legitim var enligt Kissinger en förutsättning för att diplomati skulle fungera som en metod för att lösa konflikter. Men om någon hela tiden ljög skulle det bli omöjligt att förhandla. Den frågan är kanske särskilt aktuell idag med ledare som satt lögnen i system.

Efterhand och särskilt som en följd av Kubakrisen 1962 pekar Cooper på att en internationell ordning – och därmed en fortsatt institutionalisering av det diplomatiska umgänget – växte fram. Underförstådda spelregler kom att gälla och i botten låg det gemensamma intresset av att undvika ett förödande kärnvapenkrig. Cooper beklagar att denna ordning efter det kalla kriget börjat urholkas. Rysslands angrepp på Ukraina måste ses som det yttersta tecknet på detta. Och frågan är om det finns någon väg tillbaka.

En stor del av boken behandlar dem som efter det andra världskriget byggde västeuropeiska samarbetsstrukturer som ett skydd mot Sovjetunionens och kommunismens expansion. Som särskilt hjälpte i detta arbete framhåller Cooper den brittiske utrikesministern Ernest Bevin, en Labourpolitiker med enkel bakgrund, utan högre utbildning. Med sin intelligens och kreativitet bidrog han i hög grad till att skapa efterkrigstidens Västeuropa. Den amerikanske utrikesministern, den tidigare generalen, George Marshall spelade också en viktig roll med sin Marshallplan som blev ett viktigt instrument för att hålla kommunismen och Sovjetunionen stången. Det blev, enligt Cooper, Bevin och den franske premiär- och utrikesministern Georges Bidault som tog tag i frågan och gjorde planen konkret och möjlig att realisera. Många diplomater känner säkert igen sig i att behöva skapa något genomförbart av de idéer som deras överordnade politiker kastar fram.

Andra som med fantasi, mod och kreativitet bidrog till utvecklingen i Europa var, enligt Cooper, fransmännen Jean Monnet och Robert Schumann, tyskarna Konrad Adenauer och senare Willy Brandt. Utvecklingen av västeuropeiska samarbetsstrukturer, inklusive Nato, skedde i hög grad med amerikansk hjälp, där Trumans utrikesminister Dean Acheson spelade en avgörande roll. Cooper beundrar dessa personers förmåga till visioner och nytänkande. Brandt, som senare kom att bidra till avspänning, var enligt Cooper skicklig på att använda känslor i sitt politiska och diplomatiska agerande. De var alla politiker och inte traditionella yrkesdiplomater.

Att Cooper efter sina många år inom EU särskilt framhåller Monnet och Schuman som förebilder är föga förvånande, då de skapade förutsättningarna för vad som så småningom blev den Europeiska unionen. Den geniala idén att

bygga ett ömsesidigt beroende mellan Frankrike och Västtyskland genom att inrätta ett samarbete kring kol och stål blev det första i en serie av samarbeten som ledde fram till EEC och senare EU.

Cooper uppmärksammar också två diplomater som lite mer i skymundan arbetat med konsulära ärenden. De har i kraft av sitt mod att för ett högre syfte bryta mot strikta regler kunnat rädda människoliv. Både britten Frank Foley och japanen Chiune Sugihara kunde under andra världskriget på en lägre diplomatisk nivå rädda åtskilliga judar undan förföljelse och död. De har båda hamnat i skuggan av Raoul Wallenberg.

Ett längre kapitel ägnas åt kardinalen Richelieu, som tillsammans med Machiavelli får betraktas som portalfigurer inom realpolitiken. Richelieu verkade för att konsolidera Frankrike som stat med naturliga gränser. Richelieu såg diplomatin som en ständigt pågående förhandling och visade sin pragmatism, exempelvis genom att ingå en allians med det protestantiska Sverige. Han efterföljare kardinal Mazarin fortsatte i Richelieus fotspår med en allians med England under den anti-katolske Cromwell. Cooper framhåller Mazarins större charm vilket gav honom framgångar som Richelieu inte på samma sätt uppnådde.

Cooper understryker betydelsen av skicklig diplomati för små stater. Han ser diplomatin som viktigare för små stater än för stora och att ibland kan den vara avgörande för deras fortlevnad. Exemplet är Finland och Danmark som tack vare skicklig diplomati lyckades överleva som nationer under andra världskriget. Det danska exemplet kan förstås diskuteras eftersom det krävde en långtgående anpassning till den tyska ockupationsmakten. Även den finska självständigheten hade ett högt pris. Finland tog sig ur alliansen med Nazityskland men fick finna sig i diktat från Sovjetunionen och en långvarig anpassning till sovjetiska intressen. Att det till sist blev ett gott resultat med två helt självständiga och välmående nordiska länder hade sin grund i Tysklands nederlag 1945 och Sovjetunionens kollaps 1991.

Samtidigt som Cooper menar att stormaktsdiplomater har störst möjlighet att påverka viktiga skeenden, noterar han att en diplomat som är respekterad, skicklig och omtyckt kan ha stort personligt inflytande även om han representerar ett litet land. Det senare är ett tecken på civilisation enligt Cooper.

Kubakrisen 1962 har ofta studerats och beskrivits som exempel på framgångsrik diplomati. Både John Kennedy och Nikita Chrusjtjov prisas av Cooper för att ha räddat världsfreden. Kanske lite överraskande hyser Cooper beundran för den sovjetiske ledaren. Efter att ha gjort en rad strategiska misstag besinnade Chrusjtjov sig och försökte finna en diplomatisk utväg ur krisen. I ett brev till Kennedy använde han en metafor, som Cooper menar på pricken visar vad diplomatin handlar om: när parterna drar i var sin ända av ett rep med en knut i mitten så blir knuten bara svårare att lösa ju hårdare de drar.

Cooper framhåller att Kennedy å sin sida följde råden från en bok av den brittiske officeren och författaren Basil Liddell Hart: – Håll dig kall. – Ha ett obegränsat tålamod. – Tvinga aldrig in din motståndare i ett hörn och ge honom alltid en möjlighet att rädda ansiktet. – Tänk dig in i att du befinner dig i motpartens skor. – Undvik själv rättfärdighet, för inget är så självförblindande. Allt detta är goda råd också till nutida diplomater, och en visdom som kan tillämpas även utanför den diplomatiska sfären och dess ständiga förhandlingar.

McGlynn, Jade, 2023. *Memory Makers: The Politics of the Past in Putin's Russia*. London: Bloomsbury.

Medvedev, Sergei, 2023. *Z: A War Made in Russia*. Cambridge: Polity.

Anmälan av Bo Petersson

Rysslands fullskaliga angreppskrig mot Ukraina har nu pågått i mer än två år. Krigföringen mot den forna sovjetrepubliken inleddes redan 2014. Naturligt nog har en rad olika böcker utkommit på senare tid vilka försökt förklara bakgrunden till detta förödande storkrig mitt i Europa. Hur kunde det gå så fel? Hur kan man förstå den ryska regimens katastrofala beslut att inleda det fullskaliga kriget? I denna granskning presenteras två sinsemellan olika böcker som är skrivna utifrån ambition att förstå det obegripliga.

Jade McGlynns bok *Memory Makers* är på många sätt lysande i sin genre. I likhet med många andra analytiker av Rysslands väg mot ett stängt auktoritärt system anlägger hon ett tidsperspektiv som i mycket börjar vid Vladimir Putins återkomst till presidentmakten 2012 (Sharafutdinova 2020, Gel'man 2022). Bakgrunden till denna var turbulent. Putin hade åter blivit president sedan han avlöst Dmitrij Medvedev, som lojalt uppehållit presidenttronen under en mandatperiod för att möjliggöra för sin herre och mentor att återkomma till presidentposten utan att formellt bryta mot dåvarande konstitution som inte tillät mer än två mandatperioder i följd. En stark folkopinion protesterade mot vad som uppfattades som fiffel och ringaktande av folkets vilja. Dessutom hade